

Branimir Belaj

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jagera 9, HR-31000 Osijek
<https://orcid.org/0000-0002-2334-9673>
bbelaj@ffos.hr

JESU LI POVRATNI GLAGOLI DOISTA POVRATNI?*

Primjenom teorijsko-metodološkoga aparata kognitivne gramatike (Langacker 1987, 1991, 2008) i nekih teorijskih pristupa gramatikalizaciji (Heine i Reh 1984, Traugott i König 1991, Lehmann 1995, Traugott i Dasher 2001, Hopper i Traugott 2003) u radu se propituje opravdanost jednoga od najukorijenjenijih naziva u hrvatskoj gramatičkoj tradiciji, naziva *povratni glagoli* i predlaže se njegova zamjena nazivom *medijalni glagoli*, a na temelju semantičkih, pragmatičkih i posljedično sintaktičkih pokazatelja koji ukazuju na činjenicu da ne postoji nijedan sinkronijski argument u prilog nazivu povratni glagoli. U tom smislu najprije se na temelju semantičkoga parametra *relativne elaboracije događaja* (Kemmer 1993, 1994, a za hrvatski jezik Belaj 2023: 63–90, 2024) medijalno shematično značenje obilježeno niskim stupnjem elaboracije događaja i zamjenicom *sebe* kao reflektivnim označivačem, a koje pak podrazumijeva suprotne parametre relativne elaboracije događaja odnosno visok stupanj elaboracije događaja i visok stupanj razdvojenosti sudionika. U skladu s tim niskim stupnjem razdvojenosti sudionika s česticom *se* kao općim medijalnim označivačem suprotstavlja prijelaznom značenju sa propituje se i upotreba naziva *povratna zamjenica/povratne konstrukcije*, čak i onda kada je riječ o punom obliku *sebe*, te se daju argumenti u prilog tomu da je taj termin semantički neodrživ za kvalifikaciju navedenih konstrukcija. Medijalni glagoli klasificiraju se u rasponu od prototipnijih do rubnijih elaboracija navedenoga shematičnoga značenja te se u skladu s tim predlaže njihova nova podjela.

---

* Ovaj je rad izrađen u okviru projekta *Semantičko-sintaktička klasifikacija glagola u hrvatskom jeziku* (SEM-TACTIC) (IP-2022-10-8074), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

1. Uvod

Pojam *povratnosti*, koji prije svega uključuje nazive *povratni glagoli* i *povratna zamjenica*, sasvim je sigurno jedan od najukorijenjenijih gramatičkih pojmova ne samo u jezikoslovnoj kroatistici nego i u gramatičkim opisima svih novoštokavskih idioma, kako u deskriptivnim gramatikama tako i u znanstvenim i stručnim raspravama. Primjenom teorijsko-metodološkoga aparata kognitivne gramatike (Langacker 1987, 1991, 2008), nekih teorijskih pristupa gramatikalizaciji (Heine i Reh 1984, Traugott i König 1991, Lehmann 1995, Traugott i Dasher 2001, Hopper i Traugott 2003), kao i nekih generativnih ili generativno orijentiranih pristupa (Zec 1985, Moskovljević 1997, Oliva 2001, Oraić Rabušić 2018) u ovom će se radu propitati sintaktička, semantička i pragmatička opravdanost tih naziva i predložit će se za njih odgovarajuće zamjene. Hrvatskim *se*-konstrukcijama općenito – glagolskim, apsolutnim, generičkim, semigeneričkim i agentivnim generičkim medijalnim, mediopasivnim, bezličnim i pasivnim konstrukcijama – pozornost je posvećena u Belaj (2023: 63–90, 2024: 115–128), a ova će se rasprava detaljnije usredotočiti samo na glagole. Neka će pitanja iz navedenih rasprava nužno biti reaktualizirana, ali s druge će strane biti riječi i o nekim pitanjima koja do sada nisu problematizirana. U prvom se to redu odnosi na semantičku opravdanost naziva *povratni* ne samo za glagole nego i za zamjenicu *sebe*, na dimenzije gramatikalizacije zamjenice *sebe* te na kriterije podjele *se*-glagola. Rasprava će biti organizirana na temelju četiriju istraživačkih pitanja, koja će ujedno poslužiti i kao potpoglavlja središnjega dijela rada:

- (i) Zašto *se* nikada nije zamjenica, nego je uvijek riječ o čestici? O kojim je dimenzijama gramatikalizacije riječ i s kojim sintaktičkim posljedicama? (2.1.)
- (ii) Zašto naziv *povratni* nije prikladan ni za definiciju prijelaznih konstrukcija s punim oblikom zamjenice (*sebe*), a ni za definiciju glagola i čime ga u prvom, a čime u drugom slučaju treba zamijeniti? (2.2.)
- (iii) Koji semantički čimbenici uvjetuju pojavu shematičnoga značenja medijalnih glagola odnosno gramatikalizaciju refleksivne zamjenice *sebe* i kako definirati to značenje? (2.3.)
- (iv) Prema kojim kriterijima i kako podijeliti takve glagole? (2.4.)

2. Rasprava

2.1. Zašto *se* nikada nije zamjenica, nego je uvijek riječ o čestici? O kojim je dimenzijama gramatikalizacije riječ i s kojim sintaktičkim posljedicama?

Kada govore o povratnim glagolima, hrvatske gramatike tvrde ili da je *se* uz sve povratne glagole enklitički oblik povratne zamjenice *sebe* (Barić i dr. 1995: 231–232, Raguž 1997: 163, Pavešić i Vince 1971: 374–375), kao i u pasivnim i bezličnim konstrukcijama (Katičić 1991: 143–146, Barić i dr. 1995: 452), ili da je riječ o čestici s glagolima uz koje *se* nije zamjenjivo sa *sebe*, a tamo gdje jest, govori se o objektnoj klitici u akuzativu (Ivić 1962, 1967, Browne 1974, Belaj 2001, Silić i Pranjković 2005: 40–41). Jedino se u Babić i dr. (1991: 675–676) i u Oraić Rabušić (2018) *se* uvijek smatra česticom, s tim što se u Babić i dr. (1991: 675) kaže da je u slučaju tzv. pravih povratnih glagola tipa *češljati se*, *brijati se*, *kupati se* i sl. *se* zamjenjivo sa *sebe*. Tvrdnja o zamjenjivosti čestice *se* zamjenicom *sebe* kod nekih glagola na prvi se pogled čini točnom jer je to načelno moguće (*češljati se* / *češljati sebe*), ali nikako u neutralnim odnosno dekontekstualiziranim pragmatičkim uvjetima. *Sebe*-konstrukcije zahtijevaju posebne semantičko-pragmatičke uvjete u vidu kontrasta prema nekom drugom događaju kodiranom bilo eksplicitnom (1c. i 2c.) bilo implicitnom, jukstaponiranom, suprotnom klauzom (3c.)¹ ili je pak u rijetkim primjerima gdje *se* načelno jest zamjenjivo sa *sebe* i bez širega kontrastivnog konteksta kudikamo vjerojatnija pasivna nego refleksivna interpretacija (4–5), pa stoga upitnici uz primjere 4c–5c ne označavaju rubnu prihvatljivost *sebe*-konstrukcije općenito, nego samo u kontekstu interpretacije konstrukcija 4a–5a, tj. *se*-konstrukcija koje izrazito profiliraju pasivnu interpretaciju:

- (1) a. Pogledaj **se** kako izgledaš!
 b. *Pogledaj **sebe** kako izgledaš!
 c. Pogledaj prvo **sebe**, a onda sudi drugima!
 d. *Pogledaj **se** prvo, a onda sudi drugima!

¹ Primjeri (1–3), kao i primjeri (6–9) u nastavku, preuzeti su iz Belaj (2023: 63–90, 2024).

- (2) a. Marija **se** počešljala.
 b. *Marija je počešljala **sebe**.
 c. Marija je prvo počešljala **sebe**, a onda dijete.
 d. *Marija **se** počešljala, a onda dijete.
- (3) a. Zašto **se** stalno gledaš u ogledalo?
 b. *Zašto **sebe** stalno gledaš u ogledalu?
 c. Gledaj **sebe**, baš te briga za druge!
 d. *Gledaj **se**, baš te briga za druge!²
- (4) a. On **se** smatra jednim od najvećih umova današnjice.
 b. Njega smatraju jednim od najvećih umova današnjice.
 c. ??On **sebe** smatra jednim od najvećih umova današnjice.
- (5) a. On **se** naziva jednim od najvećih umova današnjice.
 b. Njega nazivaju jednim od najvećih umova današnjice.
 c. ??On **sebe** naziva jednim od najvećih umova današnjice.

Nadalje, čestica *se*, za razliku od zamjenice *sebe* i enklitičkih i punih oblika ličnih zamjenica, nikada ne veže akuzativ, što bi morala ako se tvrdi da je riječ o zamjenici. Dobro se to vidi na temelju triju sintaktičkih testova: sekundarne predikacije u (6) (Oliva 2001: 203), dopunjavanja *kao*-skupinom u (7–8) (Moskvljević 1997: 111) i testa s usporednim konstrukcijama po nejednakosti u (9) (Zec 1985: 365),³ usp.:

² Treba istaknuti da bi argument u prilog činjenici da u (1–3) ipak jest riječ o zamjenici na prvi pogled mogla biti usporedba sa sličnim konstrukcijama u kojima bi bila upotrijebljena lična zamjenica jer su ograničenja u distribuciji enklitičkoga i punoga oblika ličnih zamjenica ista, usp. npr. *Marija ga je pošešljala. / *Marija je počešljala njega. / Marija je prvo počešljala njega, a onda dijete. / *Marija ga je počešljala, a onda dijete.* Međutim takva tvrdnja ne stoji prije svega zato što upotreba enklitičkoga odnosno punoga oblika kod ličnih zamjenica nije posljedica redukcije događajne strukture uvjetovane niskim stupnjem razdvojitosti sudionika. Upotreba punoga oblika uvjetovana je samo pragmatičkim kontekstom isticanja referenta, što onda zahtijeva uspostavu odnosa ili kontrasta prema drugom entitetu. Stoga se enklitički i puni oblik ličnih zamjenica kategorijalno ne razlikuju, odnosno i u jednom i u drugom slučaju riječ je o zamjenici. S druge strane redukcija oblika zamjenice *sebe* ikoničke je naravi, tj. kraći oblik posljedica je smanjenja stupnja razdvojitosti sudionika događaja (usp. 2.2.), što enklitički oblik *se* čini sastavnim dijelom glagola, a onda, razumije se, i česticom, a ne zamjenicom.

³ O primjeni tih testova na hrvatski jezik usporedi i u Oraić Rabušić (2018: 66–71).

- (6) a. Petar je **njega cijeloga** uredio.
 b. Petar **ga** je **cijeloga** uredio.
 c. Petar je **sebe cijeloga** uredio.
 d. Petar **se** je **cijeli** / ***cijeloga** uredio.
- (7) a. **Njih** su predstavili kao **dobre studente**.
 b. Predstavili su **ih** kao **dobre studente**.
 c. **Sebe** su predstavili kao **dobre studente**.
 d. Predstavili su **se** kao **dobri studenti** / ***dobre studente**.
- (8) a. Ivan **njega** doživljava kao **vrijednog čovjeka**.
 b. Ivan **ga** doživljava kao **vrijednog čovjeka**.
 c. Ivan **sebe** doživljava kao **vrijednog čovjeka**.
 d. Ivan **se** doživljava kao **vrijedan čovjek** / ***vrijednog čovjeka**.
- (9) a. Petar je branio **mene** uspješnije nego **Marka**.
 b. Petar **me** je branio uspješnije nego **Marka**.
 c. Petar je branio **sebe** uspješnije nego **Marka**.
 d. ***Petar se** branio uspješnije nego **Marka**.

Iz navedenih se primjera dakle vidi da *se* u sinkronijskom sustavu hrvatskoga jezika nikako ne funkcionira kao enklitički oblik zamjenice, nego kao čestica koja je sastavni dio morfološkoga i leksičkoga ustrojstva glagola. Dijakronijski gledajući jest, naravno, riječ o zamjenici, koja je gramatikalizacijskim lancem [*sebe_z* > *se_z*] > [*se_c*] prerasla u česticu. Gramatikalizacija zamjenice u česticu rezultat je opće gramatikalizacijske tendencije *desemantizacije*, gubljenja (Heine i Reh 1984, Lehmann 1995) ili promjene (Traugott i König 1991, Traugott i Dasher 2001, Hopper i Traugott 2003) semantičke funkcije primarnoga oblika, popraćena i gubitkom fonološke, morfološke i sintaktičke neovisnosti.⁴ U tom

---

⁴ Mislim stoga da bi tu činjenicu osim u poglavljima posvećenima povratnim glagolima hrvatske deskriptivne gramatike trebale uzeti u obzir i u poglavljima posvećenima zamjeničkim paradigmama i ne navoditi, barem ne bez dodatnog pojašnjenja, *se* kao enklitički akuzativ zamjenice *sebe* jer sinkronijski on to više nije. Takvim se metodološkim postupkom prvo, miješaju dijakronija i suvremena sinkronija i drugo, morfologija se strogo odvaja od sintakse, što je legitimno prije svega iz strukturalističke perspektive, ali nije

smislu čestica *se* zadovoljava sve Lehmannove (1995) opće paradigmatске i sintagmatske dimenzije gramatikalizacije. Na paradigmatскоj su razini to:

- a) *ispražnjavanje* – koje se odnosi na postupnu redukciju semantičkoga i fonološkoga pola
- b) *paradigmatizacija* – koja se odnosi na uključivanje sintaktičkoga elementa u paradigmu i
- c) *obligatorifikacija* – koja se odnosi na redukciju izbora između drugih jedinica, a na sintagmatскоj:
  - a) *kondenzacija* – koja se odnosi na sužavanje opsega
  - b) *srastanje* – koje se odnosi na povećanje stupnja vezanosti uz drugu sintaktičku jedinicu i
  - c) *fiksiranje* – koje se odnosi na gubitak sintaktičke varijabilnosti.

Iz do sada rečenog jasno je da *se* ne treba smatrati enklitičkim oblikom zamjenice *sebe* nego česticom jer u najvećem broju slučajeva ona više nema zamjeničku funkciju u okviru širih morfosintaktičkih konstrukcija, a u onim rijetkima u kojima može alternirati sa *sebe* kao u (4–5) *sebe*-konstrukcija je obilježena, odnosno puno je vjerojatnija pasivna interpretacija, gdje je neosporno riječ o čestici.

2.2. Zašto naziv *povratni* nije prikladan ni za definiciju prijelaznih konstrukcija s punim oblikom zamjenice (*sebe*), a ni za definiciju glagola i čime ga u prvom, a čime u drugom slučaju treba zamijeniti?

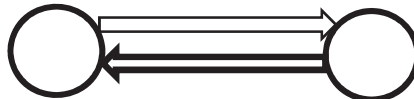
Kako je u uvodu već rečeno, nazivi *povratna zamjenica* i *povratni glagoli* jedni su od najprihvaćenijih i najukorijenjenijih naziva u jezikoslovnoj kroatistici, a i u južnoslavenskoj filologiji općenito, no pitanje je koliko su semantički opravdani. Postavlja se naime pitanje što podrazumijeva semantički okvir *povratnosti* (*vraćanja*) i aktivira li se taj okvir bilo kod *se*- bilo kod *sebe*-konstrukcija. Recimo najprije nešto o povratnosti u kontekstu naziva zamjenice *sebe*. Povratna zamjenica, kao što je dobro poznato, hrvatska je varijanta internacionalnoga naziva *refleksivna zamjenica* i ta se dva naziva u nas smatraju sinonimima, a

---

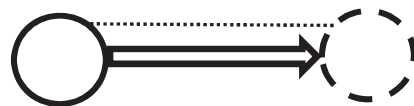
poželjno jer se morfološke i sintaktičke strukture i njihove funkcije isprepliću u svim vidovima gramatike čineći morfosintaktički kontinuum.

prednost se, naravno, daje hrvatskom nazivu. Taj se naziv u upotrebi ustalio i desetljećima se ne propituje, no za razliku od internacionalizma on semantički ne odgovara značenju o kojemu je riječ. Značenje povratnosti odnosno vraćanja podrazumijeva naime odlazak s točke A na točku B te s točke B dolazak na točku A, a refleksivnost znači odraz nečega u nečemu bez ikakve referencije na kretanje, a pogotovo ne na reverzibilno kretanje. U tom smislu recimo konstrukcija (2c.) *Marija je prvo počeshljala sebe, a onda dijete* ne označava nikakav povratak radnje s tematskog argumenta⁵ na agens, već samo to da je agens fiktivno razdvojen na faktivni i reflektirani fiktivni ego, pri čemu se fiktivni ego konceptualizira kao i svaki drugi entitet u ciljnoj domeni lanca radnje, odnosno kao i svaki drugi tematski aktant. U (2c.) dakle nema nikakve sintaktičke razlike između objekta *sebe* i *dijete*, osim što je prvi fiktivan, a drugi faktivan, i pri tome se agens i fiktivni objekt podudaraju.⁶ Ta je razlika prikazana na sl. 1a–b. Kod povratnoga scenarija profilirana je radnja vraćanja (deblja strelica), a konceptualnu pozadinsku bazu čini prvotni odlazak (tanja strelica). Isprekidani krug na sl. 1b označava fiktivni ego konceptualiziran kao tematski argument sa sintaktičkom funkcijom objektne dopune, a točkasta linija označava odnos korespondencije agensa i tematskog argumenta.

a) povratni scenarij

b) refleksivni scenarij

Slika 1a–b. Semantička razlika između koncepata povratnosti i refleksivnosti.

Zato bi hrvatska inačica naziva *refleksivna zamjenica* bila *odražajna* ili *zrcalna zamjenica*, a koliko bi to kao termin bilo prihvatljivo, neka svatko sam procijeni.

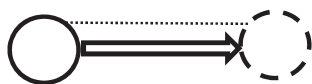
⁵ U kognitivnoj gramatici *tema* označava općeg trpitelja, odnosno makroulogu koja odgovara *undergoeru* u gramatici uloge i referencije (Foley i Van Valin 1984, Van Valin i LaPolla 1997, Van Valin 2001, 2005) i uključuje sve semantičke sudioničke uloge u ciljnoj domeni lanca radnje (pacijens, tema, primatelj, cilj itd.)

⁶ Semantička razlika, dakako, postoji s obzirom na koreferencijalnost refleksivne zamjenice *sebe* i antecedenta.

Meni svakako nije, pa stoga smatram da ako se u hrvatskom jeziku ne može pronaći semantički odgovarajući naziv, onda treba zadržati internacionalni i govoriti o reflektivnoj zamjenici i reflektivnim *sebe*-konstrukcijama.⁷

Što se tiče naziva *povratni glagoli*, on je pogotovo pogrešan jer u konceptualnosemantičkoj konstelaciji koja aktivira konstrual s česticom *se* tek nema govora ni o kakvom značenju vraćanja, a nema govora ni o značenju reflektiranja, pa posljedično nije primjeren ni naziv reflektivni glagoli. Česticu *se* u hrvatskom jeziku, a uzevši u obzir već spomenute i semantičke, i pragmatičke i sintaktičke argumente, najbolje je smatrati *medijalnom česticom* ili *medijalnom čestičnom klitikom* sa semantičko-pragmatičkom funkcijom detopikalizatora agentivno-tematskoga kontrasta, iz koje proizlazi njezina sintaktička funkcija *detranzitivizatora*, kako se često naziva, posebno u generativnoj tradiciji (npr. Rosen 1989, Grimshaw 1982, Zec 1985, Moskovljević 1997), a glagole koji ju sadrže kao sastavni dio svoje morfosintaktičke strukture i leksičkoga značenja *medijalnim glagolima*.⁸ Čestica *se* kao i svaka druga čestica ima funkciju modificiranja radnje izrečene glagolom, a ovdje se ta modifikacija očituje u limitiranju razvedenosti događajne strukture odnosno u limitiranju stupnja konceptualne razdvojivosti sudionika, o čemu će više riječi biti u 2.3. Posljedično, o kontrastu između *sebe*- i *se*-konstrukcija najpreciznije je govoriti kao o *refleksivno-medijalnom kontrastu*, pri čemu su konstrukcije s reflektivnom zamjenicom strategija topikalizacije agensa ili doživljavača kao tematskoga aktanta, a medijalni glagoli predstavljaju neutralan izbor detopikalizirajući taj kontrast. Te su razlike prikazane na sl. 2a–b.⁹

a) reflektiv

b) medijal

Slika 2a–b. Refleksivno-medijalni kontrast između *sebe*- i *se*-konstrukcija.

⁷ Iako nije predmet ovoga rada, treba istaknuti da koncept povratnosti ne postoji ni kod posvojne zamjenice *svoj*. Nije stoga ni u tom slučaju riječ o povratno-posvojnoj zamjenici, a taj bi naziv najbolje bilo zamijeniti nazivom *koreferencijska posvojna zamjenica* s obzirom na to da je koreferencija sa subjektivnim ili objektivnim argumentom jedino po čemu se ta zamjenica semantički razlikuje od ostalih posvojnih zamjenica.

⁸ Polančec (2018) upotrebljava naziv *medij*, točnije *povratni medij* kojim označava medijalna značenja izvedena iz reflektivnoga elementa. Skloniji sam nazivu *medijal* jer je jednoznačniji, a jednoznačnost je jedno od temeljnih obilježja svakoga termina.

⁹ Langacker (1991: 371) izvrsno primjećuje paralelizam između medijala i reflektivnih konstrukcija s jedne strane i imenica *pluralia tantum* i regularne množine s druge strane.

Refleksivno-medijalni kontrast ima također važnu ulogu u skalarnosti odnosno kontinuumu prijelaznih konstrukcija, koji su istaknuli već Hopper i Thompson (1980: 277) smjestivši refleksiv između dvosudioničkoga prijelaznog i jednosudioničkog neprijelaznog događaja: *two-participant event* > *reflexive* > *one-participant event*. Doda li se toj hijerarhiji i medijal, ona izgleda ovako:

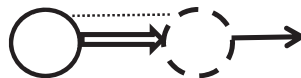
$$[\text{PR. prototipni dvosudionički događaj} > \text{refleksiv}_{\text{PR.}}] > [\text{NEPR. medijal} > \text{prototipni jednosudionički događaj}_{\text{NEPR.}}]$$

i postaje potpuno jasno zašto se on smatra „srednjim” stanjem koje se smješta u domenu neprijelaznih konstrukcija funkcionirajući kao most između domena tranzitivnosti i intranzitivnosti (sl. 3).

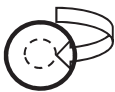
a) prototipni dvosudionički
prijelazni događaj

b) refleksiv

c) medijal

d) prototipni jednosudionički
neprijelazni događaj

Slika 3. Prikaz semantičkoga pola skalarnosti prijelaznih konstrukcija prema Belaj (2023: 78, 2024: 113).

U relativno malom broju jezika koji imaju medijalne označivače hrvatski pripada onima koji refleksivno-medijalni kontrast izražavaju dvjema formama, a takvi su još primjerice ruski, islandski, mađarski i turski, dok jednom formom to čine npr. francuski, njemački i španjolski. Jezici također medijalne označivače izražavaju različitim sredstvima – klitikama kao u hrvatskom, francuskom, španjolskom

ili rumunjskom, ili pak afiksima kao u starogrčkom (-*mai*), islandskom (-*st*), ruskom (-*sja*), mađarskom (-*kod*, -*köz*) ili švedskom (-*s*). U hrvatskom je kao i u recimo češkom i ruskom medijalni označivač gramatikalizacijom izveden iz primarnog reflektivnog, dok u nekima poput rumunjskog, turskog, latinskog, suvremenog grčkog, starogrčkog i nekih južnoameričkih i meksičkih jezika to nije slučaj,¹⁰ no nije moguće da neki jezik ima medijalni označivač, a da nema reflektivni (Kemmer 1993: 241).¹¹

2.3. Koji semantički čimbenici uvjetuju pojavu shematičnoga značenja medijalnih glagola odnosno gramatikalizaciju reflektivne zamjenice sebe i kako definirati to značenje?

Jezično kodiranje različitih situacija i scenarija u kognitivnoj je gramatici pitanje *konstruala*, odnosno načina na koji govornik mentalno i potom jezično konstruira značenje na temelju konceptualnih obilježja toga značenja koja su mu na raspolaganju. U tom smislu ista situacija može biti jezično kodirana na različite načine, ovisno o tome koji vid toga značenja govornik želi istaknuti, specificirati ili pak iz koje perspektive konceptualizira danu situaciju ili događaj. Vidovi konstruiranja značenja odnosno konstrual uključuje dakle *stupanj specifičnosti, fokus, relativnu istaknutost i perspektivu*, a za našu je raspravu posebno važan vid fokusa odnosno profiliranja kao jedne od njegovih temeljnih odrednica. Semantička razlika između medijalnoga i reflektivnoga značenja počiva upravo na defokusiranju ili fokusiranju (profiliranju) tematskoga aktanta (argumenta) u ciljnoj domeni lanca radnje, iz čega i proizlazi pojam *relativne elaboracije događaja* (engl. *relative elaboration of events*),¹² na temelju kojega Kemmer (1993, 1994) uspostavlja razliku između medijalnoga i reflektivnoga značenja. Medijalno značenje kodirano česticom *se* obilježeno je *niskim stupnjem elaboracije događaja* kao

¹⁰ O španjolskom medijalu vidi više u Maldonado (1992, 1999, 2000, 2008, 2009), o rumunjskom u Calude (2017), o suvremenom grčkom u Manney (2001), a o starogrčkom flektivnom medijalu u Klaiman (1991).

¹¹ Obrnuto je moguće kao primjerice u engleskom, koji poznaje reflektivno-medijalni kontrast, ali medijalno značenje ne izražava posebnim morfemom, usp. npr. *She washed herself* (refleksiv) / *She washed* (medijal).

¹² Lichtenberk (1991: 176) upotrebljava termin *stupanj elaboracije situacija* (engl. *the degree of elaboration of situations*), što bi manje-više odgovaralo pojmu konstruala u kognitivnoj gramatici.

posljedice niskoga stupnja konceptualne razdvojitosti sudionika,¹³ što rezultira kondenzacijom (redukcijom) događajne strukture odnosno profiliranjem „jedinstvenoga ega“ s krajnjim ciljem konstruiranja holističkoga značenja simultanoga događaja. Tako definirano shematično medijalno značenje nije svojstveno samo medijalnim glagolima, nego svim *se*-konstrukcijama, svakoj na svoj način, u hrvatskom jeziku (Belaj 2023: 63–90, 2024). Zbog toga mi nikako nije prihvatljiv stav koji iznosi Polančec (2018: 556) kada tvrdi da se medijal ne može opisati jednim značenjem, nego da je riječ o mreži značenja. O polisemnoj i interkategorijalnoj mreži prototipnijih i rubnijih značenja medijala svakako jest riječ već i zato što se naziv odnosi na različite konstrukcije, ali sva su ta značenja varijante shematičkoga značenja niskoga stupnja elaboracije događaja uvjetovanoga niskim stupnjem razdvojitosti sudionika, što kao posljedicu ima topikalizaciju samoga procesa kod širih, sintaktički uvjetovanih medijalnih konstrukcija. Tako prototipne medijalne generičke (habitualne) i semigeneričke (semihabitualne) konstrukcije tipa *Loza se obrezuje u rano proljeće* i *Ove se godine jabuke dobro prodaju* defokusiraju i detopikaliziraju visokoshematičan agens koji je posljedično teže kognitivno dostupan; pasivne *se*-konstrukcije¹⁴ također su, kao i svaki pasiv, strategija detopikalizacije agentivnoga aktanta isto kao i bezlične, a kod agentivnog generičkog medijala tipa *Kao dijete on se stalno tukao* riječ je o detopikalizaciji uopćenoga, a time i komunikacijski nebitnoga, tematskoga aktanta.¹⁵

¹³ Pojam *razdvojitosti sudionika* u lingvistici je pod različitim nazivima odavno poznat i primijenjen na različite gramatičke fenomene odnosno pojavnosti. Tako Langacker i Munro (1975) i Langacker (1976) govore o *nerazličitosti argumenata*, Timberlake (1975, 1977) i Hopper i Thompson (1980) o *individualizaciji sudionika*, a Lichtenberk (1991) o *stupnju različitosti sudionika*.

¹⁴ Mogao bi ovdje netko prigovoriti da se i perifrastični pasiv koji je također strategija detopikalizacije agentivnoga aktanta može podvesti pod nizak stupanj elaboracije događaja, no to nije tako. Prvo, perifrastični pasiv topikalizira stanje tematski označenoga subjekta, isključujući, naravno, trpne pridjeve od nesvršenoga vida koji su kudikamo rjeđi, a ne proces immanentan medijalnim konstrukcijama i drugo, još važnije, kod perifrastičkoga pasiva postoji mogućnost iskazivanja agensa, a kod *se*-pasiva ne, nego samo efektora ili ne-voljnoga agensa, a prisutnost agensa s obzirom na to da označava prototipnog živog, najčešće ljudskog, vršitelja obilježenog voljnim djelovanjem, većom kognitivnom dostupnošću i iskustvenom profilacijom povećava stupanj razvedenosti događajne strukture. Stoga se može reći da pasivne *se*-konstrukcije nisu medijalne u odnosu na prototipne generičke medijale, ali s obzirom na prisutnost čestice *se* jesu u odnosu na perifrastični pasiv (usp. Belaj 2023: 81–82, 2024: 117–118).

¹⁵ S obzirom na to da je riječ o detopikalizaciji tematskoga aktanta agentivni generički medijal zapravo je jedan vid antipasiva. U hrvatskom je jeziku vrlo malo glagola kojima se on može kodirati, a njihov popis daje se u Marelj (2004: 247).

S druge strane refleksivno značenje kodirano zamjenicom *sebe* obilježava viši stupanj elaboracije događaja kao posljedice višega stupnja konceptualne razdvoivosti sudionika, što pak rezultira disperzijom događajne strukture, profiliranjem „razdvojenoga ega“, distinkcije um / tijelo ili faktivnoga i fiktivnoga ega i u konačnici analitičkim značenjem sekvencijskoga događaja. Kondenzacija (redukcija) događajne strukture¹⁶ i posljedično gramatikalizirana čestična forma *se* kod medijala s jedne strane i njezina elaboracija (disperzija) i posljedično uporaba punoga zamjeničkog oblika kod refleksiva može se povezati i s Haimanovom (1983) podjelom glagola na *introvertirane* (one koji radnju usmjeravaju na subjekt) i *ekstrovertirane* (one koji radnju usmjeravaju prema drugim entitetima) glagole,¹⁷ i podjelom informacija na *očekivane* (*predvidljive*) i *neočekivane* (*nepredvidljive*) te njihovu odnosu s *frekvencijom* (Haspelmath 2008). Što je oblik frekventniji, zbog jezične je ekonomičnosti forma kraća i obrnuto. Veća frekvencija proporcionalna je očekivanoj informaciji i obrnuto. Medijalni su glagoli introvertirani, pa je očekivana situacija, a posljedično i uporabno frekventnija, da se radnja vrši spontano na subjektu, što je pak kompatibilno s kraćim gramatičkim oblikom, koji kondenzira odnosno reducira događajnu strukturu topikalizirajući jednoargumentni scenarij jer se medijalom označava holistički entitet kod kojega reducirani fonološki pol ikonički simbolizira reducirani konceptualnosemantički pol.¹⁸ S druge strane diskrepancija introvertirane naravi medijalnih glagola i gramatičkoga oblika rezultira neočekivanom situacijom kompatibilnom s duljim emfatičkim refleksivnim oblikom *sebe*. Budući da je situacija neočekivana, ona zahtijeva dodatnu informaciju u vidu uspostave odnosa prema nekom drugom entitetu ili situaciji.

¹⁶ Marelj (2004: 23 i dalje) u svojoj generativnoj studiji medijalne i pasivne konstrukcije objašnjava operacijom *zasićenosti* odnosno *saturacije*, koja blokira ili samo sintaktičku ili i sintaktičku i semantičku realizaciju neke tematske uloge. U slučaju medijala riječ je o sintaktičkoj blokadi teme ili pacijensa, no ona ostaje prisutna u semantici konstrukcije. To bi npr. u konstrukciji *Marija se češlja* značilo da medijalna čestica *se* kao detranzitivizator blokira sintaktičku realizaciju objektno tematske uloge, no ona ostaje prisutna u značenju konstrukcije kao refleksivna zamjenica *sebe*. Kada bi se to pokušalo prevesti na ‘jezik’ kognitivne gramatike, najbliža bi tomu bila tvrdnja da tematski objektni argument u vidu refleksivne zamjenice *sebe* predstavlja defokusirani dio semantičke baze slično kao što primjerice proces predstavlja defokusiranu semantičku bazu kod odglagolnih imenica ili pak trpnoga pridjeva.

¹⁷ Takvu podjelu slijede i drugi autori (npr. Everaert 1986, Reuland 1998, Huang 2000, König i Siemund 2000, König 2001 i Smith 2004).

¹⁸ Gramatički su eksponenti introvertiranosti i ekstrovertiranosti glagola neprijelaznost i prijelaznost.

2.4. Prema kojim kriterijima i kako podijeliti medijalne glagole?

Kako je već u 2.1. rečeno, u hrvatskim se deskriptivnim gramatikama i znanstvenim raspravama posvećenim toj problematici redovito govori o povratnim glagolima. U onima u kojima se pojedine vrste povratnih glagola izrijekom imenuju uobičajena je podjela na *prave*, *neprave* i *uzajamno povratne* glagole (npr. Pavešić i Vince 1971, Barić i dr. 1995, Babić i dr. 1991, Raguž 1997, Polančec 2018, Hrdlička 2022),¹⁹ a i u onima gdje se ti nazivi ne upotrebljavaju kriterij je isti, odnosno povratni se glagoli dijele prema tome ima li *se* česticu ili zamjeničku funkciju (npr. Silić i Pranjković 2005). Glagoli za koje se tvrdi da dolaze sa *se* kao česticom dalje se dijele na one koji nemaju pandan bez čestice *se* (glagoli *reflexiva tantum* tipa *smijati se*, i neki uzajamno povratni glagoli tipa *sastati se*) te na one koji ga imaju u drugom značenju (nepravi povratni glagoli tipa *buditi se/buditi*), a posebnu pak skupinu čine glagoli za koje se tvrdi da je *se* uz njih zamjenjivo sa *sebe*, da je tu *se* objekt i da je posljedično uz njih riječ o zamjenici (pravi povratni glagoli tipa *brijati se*). Kao posebna skupina ponekad se (npr. Babić i dr. 1991) izdvajaju i *povratno zalihosni glagoli*, odnosno oni koji u istom značenju dolaze bez i sa česticom *se* tipa *blistati se*. Daleko najdetaljnija podjela povratnih glagola daje se u sveobuhvatnoj i vrlo uspjeljoj studiji Oraić Rabušić (2018), gdje se povratni glagoli dijele u tri temeljne skupine: (i) *refleksiva tantum*, (ii) glagoli koji imaju prijelazne parnjake uz koje se može pojaviti i povratna zamjenica *sebe* i (iii) glagoli čiji prijelazni parnjaci ne mogu imati povratnu zamjenicu *sebe*. Svaka se od tih temeljnih skupina nadalje dijeli na nekoliko podskupina s obzirom na to je li subjekt živ ili neživ, pripada li makroulozi vršitelja ili trpitelja, je li u domeni vršitelja riječ o agensu ili doživljavaču, a u domeni trpitelja o pacijensu ili temi i je li objekt kod prijelaznih parnjaka živ ili neživ. Takva potpodjela, iako vrlo detaljna i u okvirima u koje je postavljena uglavnom dobro izvedena, po mom je sudu nepotrebna i za samu narav kategorije irelevantna. Naime različiti spomenuti semantički aspekti koje ta podjela uključuje opći su kriteriji prototipnosti subjekta i objekta, na temelju kojih

¹⁹ Nazive *pravi* i *nepravi* povratni glagoli u metajezickom odnosno u terminološkom smislu smatram izrazito problematičnima. Za isticanje razlike između mogućnosti i nemogućnosti zamjene čestice *se* refleksivnom zamjenicom *sebe* bolja bi opreka bila recimo anaforički / neanaforički povratni glagoli. Razumljivo je donekle s jedne strane da se nazivi *pravi* i *nepravi* zbog jednostavnosti i razumljivosti upotrebljavaju u deskriptivnim gramatikama koje su uglavnom namijenjene i upotrebi u školama, no s druge strane njihova upotreba u znanstvenim raspravama teže je branjiva.

se u funkcionalnim pristupima i formiraju različite ljestvice odnosno hijerarhije. U tom smislu oni nisu nikakva specifičnost medijalnih glagola i ne govore ništa o samom njihovom odnosu s drugim glagolima. S druge strane kriteriji temeljne podjele na tri navedene skupine jesu relevantni, ali nisu dovoljni, odnosno mogu se detaljnije razraditi kako bi se jasnije formirao kontinuum medijalnih glagola od prototipnijih prema rubnijima, što će i biti predmet rasprave koja slijedi. Ono jedino što medijalne glagole u hrvatskom jeziku čini medijalnim, jest medijalni označivač u obliku čestice *se* i ta ju činjenica nužno stavlja u središte pozornosti kao središnji konstrukcijski element i indikator medijalnosti glagola kao zasebnoga morfosintaktičkoga i leksičkoga značenja. U tom smislu stupanj njezine vezanosti odnosno obveznosti uz glagol s jedne strane i različito značenje koje pojedini glagol ima s njom i bez nje s druge strane moraju biti temeljni, ako ne i jedini relevantan kriteriji klasifikacije medijalnih glagola jer identitet počiva na razlikama koje proizlaze iz **odnosa** prema drugim jedinicama sustava, a upravo na temelju tih kriterija medijalni se glagoli razlikuju od drugih prijelaznih i neprijelaznih glagola i u morfosintaktičkom i u leksičkom sustavu hrvatskoga jezika. Riječ je dakle o **relacijskom kriteriju** prema uspostavi odnosa s prijelaznim refleksivnim, dvosudioničkim prijelaznim i neprijelaznim konstrukcijama na temelju shematičnoga medijalnoga značenja niskoga stupnja elaboracije događajne strukture odnosno niskoga stupnja razdvojitosti sudionika kao posljedice introvertizacije značenja.²⁰ Što je medijalno značenje izraženije, medijalni je glagol prototipniji i čestica *se* tada u većoj mjeri determinira značenje medijalnoga glagola kao različitoga u odnosu na značenja drugih glagola. Prototipniji su dakle oni glagoli koji s medijalnom česticom *se* formiraju zasebno značenje. S druge strane što je njihovo značenje sličnije značenju nemedijalnoga oblika, oni su rubniji jer iako neprijelazni, leksičkim značenjem glagola uspostavljaju vezu i sa svojim prijelaznim pandanima. Rubniji su također i oni gdje *se* alternira sa *sebe* jer iako je *se* i kod takvih glagola čestica, kognitivno i intuitivno ona se približava zamjenici s obzirom na to da mogućnost zamjene u određenim pragmatičkim kontekstima (kontrastiranja i isticanja) postoji, pa je u tom smislu čestična funkcija medijalnoga označivača *se* kao sastavnoga dijela leksičkoga značenja glagola donekle oslabljena. Središnja uloga čestice *se* pri

²⁰ Odnos među jezičnim jedinicama na svim razinama jezičnoga opisa jedno je od temeljnih polazišta svih gramatičkih teorija od strukturalizma naovamo, a tako je i u kognitivnoj gramatici, gdje je, među inim, polazište i u klasifikaciji vrsta riječi koje se dijele na relacijske i nerelacijske.

klasifikaciji medijalnih glagola istaknuta je već prije dvadesetak godina u Belaj (2001). Tamo se doduše govori o povratnim glagolima, ali predložena podjela na *primarnopovratne*, *sekundarnopovratne* i *tercijarnopovratne* glagole također se temelji na kriteriju utjecaja čestice *se* na značenje glagola i kriteriju stupnja njezine vezanosti za glagol. Ovdje će u nastavku rasprave temeljni navedeni kriteriji biti zadržani, ali će podjela biti znatno drukčija, kako ona općenitija tako i ona specifičnija. Za svaku će skupinu biti navedeno po nekoliko primjera, a podjela se temelji na sveobuhvatnom korpusu od 1883 glagola danom u Oraić Rabušić (2018: 187–197). Osobito je važno istaknuti još nešto. Ovdje će biti riječi samo o medijalnim glagolima u užem smislu, odnosno iz kategorije medijalnih glagola isključuju se izrazito frekventna tzv. *neuzročna* (*dekauzativna* ili *antikauzativna*) značenja s neživim subjektom u konstrukcijama tipa *Prozor se otvorio*, *Čaša se razbila*, *Drvo se srušilo* i sl., a koja se počesto smatraju jednim od značenja povratnih glagola (npr. Geniušienė 1987, Polančec 2018, Oraić Rabušić 2018), jer se takve konstrukcije unutarnjom konceptualizacijom (engl. *intrinsic A/D alignment*, usp. Langacker 1991: 289–291), „raspakiravanjem“ događajne strukture ili uključivanjem *pozadinskih* sudionika u scenarij odnosno uključivanjem *dinamike sile* (Talmy 2000: 409–470), uvijek mogu tumačiti i kao mediopasivne ili pasivne.²¹ U hrvatskom jeziku na taj se način može medijalizirati praktički svaki prijelazni glagol, a isto vrijedi i za obezličene. Sve konstrukcije koje sadrže česticu *se* imaju, razumije se, veze s medijalnim značenjem niskoga stupnja elaboracije događajne strukture i niskoga stupnja razdvojivosti sudionika (Belaj 2023: 63–90, 2024), ali nije riječ o medijalnim glagolima, nego o drugim tipovima medijalnih konstrukcija. Medijalnim glagolima dakle smatram samo one glagole kod kojih je riječ o živom subjektu odgovornom za provođenje radnje na sebi ili unutar sebe, rijetke s neživim tipa *bjelasati se*, *zelenjeti se*, *žutjeti se* i sl., neke bezlične glagole *verba meteorologica*

²¹ S obzirom na nepobitno postojanje kognitivno dostupnijeg ili nedostupnijeg vanjskog uzročnika u takvim konstrukcijama problematičnim smatram uvriježeni naziv *neuzročno* (*dekauzativno/antikauzativno*) značenje (npr. Haspelmath 1993, Matasović 2012, Oraić Rabušić 2018). To što je uzročnik defokusiran, možda i nepoznat, nikako ne znači da on ne postoji. Ključno je dakle ovdje razlikovati svijest o postojanju agentivnoga aktanta od njegove detopikalizacije kao komunikacijski nebitnoga. Puno je stoga prihvatljiviji kognitivnogramatički naziv *apsolut*, *apsolutna konstrukcija* ili *apsolutni konstrual*, koji označava konceptualno nezavisnu tematsku relaciju bez referencije na postojeći uzročni lanac. Detopikalizacija agentivnoga aktanta i kod tih konstrukcija rezultira povećanjem topikalizacije samoga procesa, pa se posljedično i takve konstrukcije mogu podvesti pod shematično značenje niskoga stupnja elaboracije događaja (usp. 2.3.).

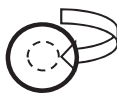
tipa *naoblačiti se, mračiti se, razdanjivati se*, koji jesu medijalni glagoli jer ne postoji nijedan vid konceptualizacije koji bi uključio nekog vanjskog uzročnika, kao i druge malobrojne glagole kod kojih također nije moguće prepoznati vanjskoga uzročnika tipa *ulijevati se, prostirati se* i sl.

Medijalni se glagoli na shematičnijoj razini najprije mogu podijeliti na **jednosudioničke** i **višesudioničke** (Belaj 2023: 63–90, 2024). Višesudioničkim glagolima ovdje se nazivaju *uzajamno medijalni* ili *recipročni* glagoli, kod kojih radnju provode dva ili više sudionika jedan na drugome, pa je više različitih subjekata iz domene vršitelja (agensa, ne-voljnog agensa ili doživljavača) ujedno i tematski označeno nekom ulogom iz domene trpitelja (pacijens / tema / primatelj). S druge strane jednosudioničkim glagolima nazivaju se oni kod kojih je riječ o jednom ili više subjekata čija argumentna struktura nije uvjetovana djelovanjem drugoga aktanta. Osim te važne semantičke razlike u prilog opravdanosti takve temeljne podjele govore i tipološki razlozi jer su višesudionički glagoli sekundarni u odnosu na primarne jednosudioničke kao njihova funkcionalna ekstenzija (Lichtenberk 1991: 171).

2.4.1. Jednosudionički glagoli

Posvetimo se najprije prototipnijim i brojnijim jednosudioničkim glagolima, koji će se podijeliti u četiri skupine od prototipnijih prema rubnijima:

1) Prototipni su ili *primarnomedijalni* glagoli – oni koji nemaju prijelazne ili neprijelazne parnjake, odnosno oni koji se ni u jednom značenju ne mogu upotrijebiti bez čestice *se* (u literaturi poznati kao *refleksiva tantum*), npr. *bojati se, smijati se, dogoditi se, išuljati se, kajati se, kladiti se, kolebati se, bjelasati se* itd. Velik broj takvih glagola pripada visokointrovertiranim glagolima, a logična je posljedica toga ikonički odnos između medijalnoga značenja niskoga stupnja elaboracije događajne strukture i morfosintaktičke konstelacije obaveznosti medijalnoga označivača (sl. 4).

Slika 4.

2) Glagoli druge skupine ili *sekundarnomedijalni* glagoli nešto su rubniji i mogu se podijeliti u dvije podskupine:

2a) Prvu, prototipniju, čine medijalni glagoli s direktno- ili indirektno-prijelaznim nerefleksivnim parnjakom različitog temeljnog leksičkog značenja (*dopasti se, iskazati se, dočekati se, isplatiti se, ispostaviti se* itd.), odnosno glagoli kod kojih medijalni označivač *se* uvjetuje kategorijalnu promjenu značenja, pa je riječ o homonimnim ili polisemnim parnjacima, usp. *dopasti se nekome / dopasti nekome šaka; iskazati se na poslu / iskazati nezadovoljstvo; dočekati se na noge / dočekati goste; isplatiti se čekati / isplatiti plaću; ispostaviti se točnim / ispostaviti račun* (sl. 5)

Slika 5.

2b) Druga je podskupina nešto rubnija jer ju tvore medijalni glagoli s direktno- ili indirektnoprijelaznim nerefleksivnim parnjakom istog ili približno istog temeljnog leksičkog značenja,²² npr. *buditi se, dignuti se, izmaknuti se, okrenuti se, saviti se, nasloniti se, približiti se, ispružiti se, gužvati se, roditi se* (sl. 6).²³

Među glagolima druge skupine također je velik broj visokointrovertiranih glagola samouzročnoga značenja, pa je i kod njih prisutan već spomenuti ikonički odnos između značenja i forme.

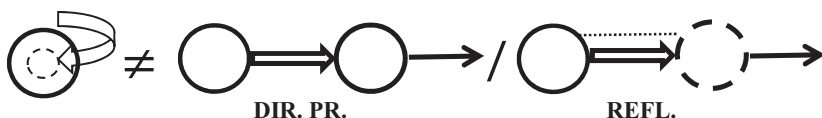
Slika 6.

²² Pod istim ili približno istim temeljnim leksičkim značenjem misli se na to da glagol u medijalnom i nemedijalnom prijelaznom obliku zadržava svoje osnovno značenje, a ne da medijalni i prijelazni glagol aktiviraju isto značenje u smislu odnosa među aktantima. Tako primjerice glagol *probuditi (se)* i u *probuditi se* i u recimo *probuditi brata* označava prestanak stanja spavanja.

²³ Ako bi se i apsolutne konstrukcije s već spomenutim glagolima *razbiti se, uništiti se, otvoriti se* itd. smatrale medijalnim glagolima, ti bi glagoli također pripadali ovoj skupini, no, ponavljam, to se zbog već navedenih razloga ovdje ne čini.

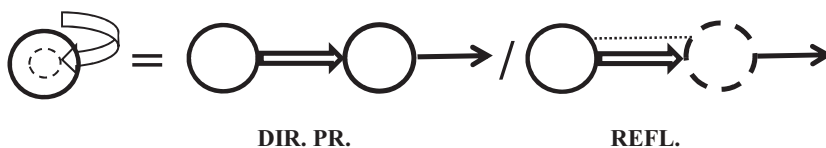
3) Glagoli treće, još rubnije, skupine ili *tercijarnomedijalni* također se mogu podijeliti u dvije podskupine:

3a) Prvoj i prototipnijoj pripadaju malobrojni medijalni glagoli s direktnoprijelaznim nerefleksivnim ili refleksivnim parnjakom u kontrastivnim kontekstima ili s intenzifikatorom *sam* s različitim temeljnim leksičkim značenjem, npr. *mučiti se*, *daviti se* u konstrukcijama tipa *mučiti se na poslu* / *mučiti (sam) sebe* / *mučiti nekoga*; *daviti se u moru* / *daviti (sam) sebe* / *daviti nekoga* (sl. 7).

Slika 7.

3b) Drugoj i rubnijoj skupini pripadaju kudikamo brojniji medijalni glagoli s direktnoprijelaznim nerefleksivnim ili refleksivnim parnjakom u kontrastivnim kontekstima ili s intenzifikatorom *sam* s istim temeljnim leksičkim značenjem, npr. *češljati se*, *brijati se*, *kupati se*, *šminkati se*, *oprati se* itd.²⁴ (sl. 8). Kako je već istaknuto, bez obzira na spomenute ozbiljne semantičke i sintaktičke razlike mogućnost alternacije čestice *se* s refleksivnom zamjenicom *sebe* donekle konceptualno slabi čestičnu funkciju gramatikaliziranoga medijalnoga označivača dovodeći je u jaču kognitivnu vezu s početnim zamjeničkim oblikom.

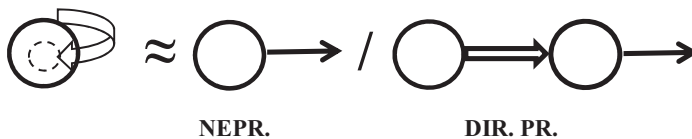

Slika 8.

²⁴ U ovoj je skupini dobrim dijelom riječ o referencijalnim metonimijskim značenjima OSOBA ZA DIO / DIJELOVE TIJELA, pri čemu CJELINA kao referencijska točka stoji za pojedine DIJELOVE tijela kao aktivne zone (Langacker 1993, 2009). Ta se značenja ponekad još nazivaju i *partitivnim* značenjima, usp. Polančec (2018).

4) Četvrtoj i najrubbnijoj skupini pripadaju *medijalno redundantni* glagoli zato što je čestica *se*, ostavimo li po strani manje semantičke razlike koje govornici počesto i zanemaruju, ispuštiva, odnosno ona kod tih glagola nije presudna za uspostavu razlikovnoga odnosa prema drugim neprijelaznim ili prijelaznim glagolima. Drugim riječima, čestica *se* kod takvih glagola više nema svoju primarnu funkciju *detranzitivizatora*. Glagoli četvrte skupine mogu se podijeliti u tri podskupine:

4a) Medijalno redundantni glagoli s neprijelaznim ili direktnoprijelaznim nerefleksivnim parnjakom približno istoga temeljnog značenja, npr. *skijati se*, *klizati se*, *boksati se*, *hrvati se*, *penjati se* (sl. 9). Ti glagoli označavaju sportsku aktivnost i imaju približno isto značenje jer u medijalnom obliku označavaju sportsku aktivnost u obliku zabave, a u nemedijalnom neprijelaznom ili direktnoprijelaznom profesionalnu, usp. npr. ??*Jučer se izvrsno skijala u finalu Olimpijskih igara.* / *Jučer je izvrsno skijala u finalu Olimpijskih igara* / *Jučer je izvrsno skijala svoju prvu utrku.*²⁵ U posljednje vrijeme u razgovornom jeziku taj model analogijom poprimaju i drugi sportski glagoli tipa *hrvati se* i *penjati se*, pa se od sportaša sve češće mogu čuti konstrukcije tipa *Jučer sam hrvao najbolje do sada* / *Jučer sam dobro hrvao polufinale* ili *Jučer sam penjala najbolje do sada* / *Jučer sam penjala Anića kuk.*²⁶

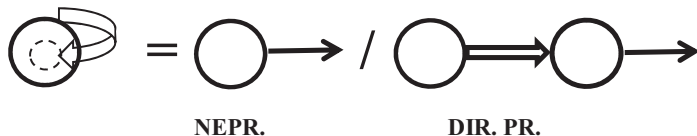

Slika 9.

²⁵ O tim pitanjima vidi i u Belaj (2001, 2023: 73–74, 2024: 105–106).

²⁶ S druge strane obrnutom analogijom na kajkavskom govornom području glagol *sjesti* redovito se analogijom prema *ustati se* upotrebljava u medijalnom obliku *sjesti se*, a to je svojstveno i još nekim neprijelaznim glagolima kao što je recimo *plakati* / *plakati se*.

4b) Medijalno redundantni glagoli s neprijelaznim ili direktnoprijelaznim nerefleksivnim parnjakom istoga temeljnog značenja, npr. *ustati se*, *blistati se*, *sjati se*, *šetati se*, *svršiti se*, *završiti se* (sl. 10).

Slika 10.

4c) Medijalno redundantni glagoli s indirektnoprijelaznim nerefleksivnim parnjakom istoga temeljnog značenja, npr. *brinuti se*,²⁷ *skrbiti se*, *zahvaliti se* (sl. 11).²⁸

Slika 11.

Između skupina 4b i 4c mala je razlika, no prema postavljenim kriterijima glagoli skupine 4b ipak su donekle prototipniji jer medijalni označivač *se* u odnosu na konstrukcije s direktnoprijelaznim parnjacima tipa *šetati se* / *šetati psa* ipak zadržava svoju detranzitivacijsku funkciju, što nije slučaj s glagolima u skupini 4c i što česticu *se* s tim glagolima posljedično čini redundantnijom.

²⁷ Ovdje se misli na značenje *vođenja brige o nekome ili o nečemu*. Ako je riječ o značenju *zabrinutosti* u konstrukcijama tipa *Ne brini se, bit će sve u redu* / *Ne brini, bit će sve u redu*, glagol *brinuti se* pripadao bi skupini 4a.

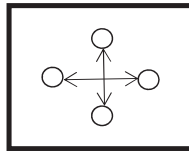
²⁸ Mogao bi ovdje netko prigovoriti da glagoli *zahvaliti* i *zahvaliti se* nemaju isto značenje jer prvi znači *iskazati zahvalu nekome*, a drugi *odbiti nečiju ponudu*. Međutim činjenica je da govornici hrvatskoga jezika, i to bez obzira na stupanj naobrazbe, tu razliku uglavnom ne uvažavaju, pa glagol *zahvaliti se* redovito upotrebljavaju u značenju glagola *zahvaliti*, štoviše, i kudikamo češće, barem prema mojim spoznajama. Slično je i s parnjacima tipa *seliti* / *seliti se*, *brinuti* / *brinuti se*, a o razlozima neuvažavanja tih razlika na kojima različiti jezični savjetnici redovito inzistiraju vidi više u Belaj (2023: 34–38).

2.4.2. Višesudionički glagoli

Kod višesudioničkih uzajamno medijalnih glagola semantički je ekvivalent duljega oblika refleksivne zamjenice *sebe* jednosudioničkih glagola eksplicitna sintagma *jedan drugoga/jedni druge*, usp. npr. *Tukli su se / Tukli su jedni druge*,²⁹ odnosno medijalna konstrukcija označava simultani holistički kondenzirani događaj, a eksplicitna analitički sekvencijski (Lichtenberk 1985, 1991, Kemmer 1993: 109, Belaj 2023: 74–75, 2024: 107–111). Tako recimo eksplicitna konstrukcija *Ivan i Marko zagrlili su jedan drugoga* podrazumijeva parafrazu s dvama sekvencijskim događajima kontrastiranjem adverzativnom klauzom slično kao i kod punoga oblika *sebe* u jednosudioničkim konstrukcijama, usp. *Prvo je Ivan zagrlio Marka, a potom je Marko zagrlio Ivana*, dok medijalna konstrukcija *Ivan i Marko su se zagrlili* holistički označava istovremenu simultanu radnju.³⁰

Višesudionički medijalni glagoli mogu se podijeliti u tri skupine:

1) Kao i kod jednosudioničkih glagola prototipni su višesudionički medijalni glagoli koji nemaju prijelazne ili neprijelazne parnjake, odnosno čije je značenje uvjetovano obveznom prisutnošću čestice *se* (*rukovati se, natjecati se, sastati se* itd.). Takva je konceptualnosemantička konstelacija prikazana na sl. 12, gdje deblje označeni kvadrat označava holistički simultani događaj, a unutar njega označena je uzajamno medijalna radnja čija je sekvencijska narav defokusirana odnosno potisnuta u drugi plan, što je označeno tanjim linijama.³¹

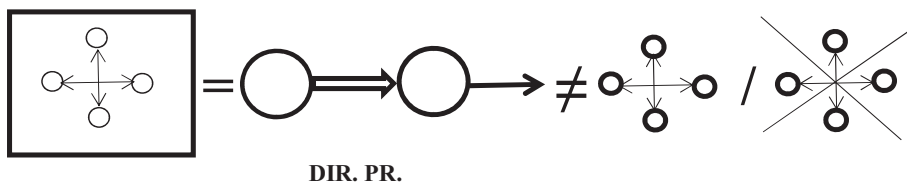
Slika 12.

²⁹ Moguća je i kombinacija kraćega i duljega oblika *Tukli su se jedni s drugima*. Tada je riječ o socijativu koji obavezno dolazi u instrumentalu (**Tukli su se jedni druge*), a ima pragmatičku funkciju dodatnoga ekspliciranja događaja kao i mnogi drugi pleonazmi.

³⁰ Jedan od recenzenata napominje da konstrukcija *Ivan i Marko zagrlili su jedan drugoga* može biti i simultano interpretirana, odnosno da može biti značenjski ekvivalent konstrukciji *Ivan i Marko su se zagrlili*, s čime se nikako ne slažem. Razlika između sekvencijske naravi prve i simultane naravi druge konstrukcije po mom je sudu očigledna.

³¹ Isto kao što se može povući paralela između odnosa koji uspostavljaju jednosudionički medijalni glagoli s refleksivnim konstrukcijama i imenice *pluralia tantum* i regularna množina (usp. bilješku 9), tako se može povući i paralela između odnosa koji uspostavljaju višesudionički medijalni glagoli i paralelne im eksplicitne uzajamne konstrukcije i odnosa između zbirnih imenica i regularne množine. Usp. o tome detaljnije u Belaj (2023: 79, 2024: 114).

2) Drugu skupinu tvore višesudionički glagoli koji imaju n reciprocne direktnoprijelazne parnjake u istom ili približno istom temeljnom značenju i kod kojih se konstrukcija s duljom recipročnom formom svojim temeljnim značenjem razlikuje od konstrukcije s kraćom medijalnom formom (*vidjeti se*, *čuti se*) ili dulja forma uopće ne dolazi u obzir (*okupiti se*, *ujediniti se*, *naći se* itd.), pa stoga kod tih glagola medijalni čestični označivač *se* ima bitnu razlikovnu funkciju ili pak osigurava gramatičnost konstrukcije (sl. 13).

Slika 13.

Glagoli *vidjeti se* i *čuti se* primjeri su glagola čiji se medijalni oblik značenjski razlikuje od eksplicitnoga, npr. *Vidjeli smo se jučer u gradu* / *Vidjeli smo jedan drugoga jučer u gradu*, jer medijalni oblik podrazumijeva i socijalnu interakciju metonimijom VIZUALNA ILI AUDITIVNA PERCEPCIJA ZA SOCIJALNU INTERAKCIJU,³² a eksplicitna konstrukcija podrazumijeva samo percepciju (Kemmer 1993: 110, Belaj 2023: 74, 2024: 109–110). Štoviše, s tim glagolima ima i konteksta u kojima je eksplicitna konstrukcija isključena, npr. *Čut ćemo se još oko toga* / *Vidjet ćemo se, pa ćemo se dogovoriti* // **Čut ćemo još jedan drugoga oko toga* / **Vidjet ćemo jedan drugoga, pa ćemo se dogovoriti*, jer je u takvim konstrukcijama izrazito profilirana namjera/cilj događaja, što nikako ne može biti puka percepcija, već samo neki vid buduće socijalne interakcije. S druge strane glagoli koji označavaju kolektivna uzajamna značenja kao što su *okupiti se*, *ujediniti se* ili *naći se* ni pod kojim uvjetima ne dolaze u bilo kakvom eksplicitnom obliku (**Okupili su jedni druge* / **Ujedinili su jedni druge*

³² I u gramatikalizacijskim teorijama tipološkoga funkcionalizma (usp. npr. Traugott i König 1991, Traugott i Dasher 2001, Hopper i Traugott 2003) i u kognitivnoj lingvistici (usp. npr. Panther i Thornburg 2003), naravno metodološki različito, metonimija se, uz metaforu, smatra središnjim mehanizmom tumačenja različitih promjena gramatičkih značenja (usp. Belaj 2022). U gramatikalizacijskim se teorijama posebno ističe uloga metonimije kao načina pragmatičke inferencije odgovornoga za različite vidove gramatikalizacije, što se ovdje potvrđuje i u slučaju nekih tipova medijalnih glagola.

/ **Našli su jedni druge*³³ // **Okupili su se jedni s drugima* / **Ujedinili su se jedni s drugima* / **Našli su se jedni s drugima* jer nije profilirana perceptivna interakcija među sudionicama, nego samo objedinjavanje u cjelinu koje može podrazumijevati i socijalnu interakciju.³⁴ U ovoj su skupini izrazito zanimljivi glagoli *sresti se* i *susresti se* jer mogu kodirati različita značenja. Glagol *sresti se* najprije kao i glagoli *vidjeti se* i *čuti se* može u eksplicitnoj formi označavati čistu percepciju (*Sreli smo jučer jedan drugoga na tržnici*), a u medijalnoj metonimijski stajati i za socijalnu interakciju (*Sreli smo se jučer na tržnici*), ali i označavati viši stupanj metonimijske gramatikalizacije s pragmatičkom inferencijom prijetnje (npr. *Srest ćemo se mi opet kad-tad!*).³⁵ Glagol *susresti se* s druge strane ima još više značenja. On kao i glagol *sresti se* može u medijalnoj formi metonimijski stajati i za socijalnu interakciju (*Susreli smo se jučer na tržnici*), no u istom obliku može stajati i za čistu percepciju jer eksplicitna forma ??*Susreli smo jučer jedan drugoga na tržnici* teško dolazi u obzir jer je eksplicitno recipročno značenje već iskazano prefiksom *su-*, pa bi dodatna eksplicacija bila pleonastična. Glagol *susresti se* i rjeđe *sresti se*, nadalje može biti i dodatno metaforički gramatikaliziran u konstrukcijama tipa *Prvi se put susrećem s tim*, gdje je riječ o metafori POZNATO JE PERCEPTIVNO DOSTUPNO/NEPOZNATO JE PERCEPTIVNO NEDOSTUPNO, koja je kao općenitija metafora u podlozi specifičnijoj ZNANJE JE GLEDANJE. Konačno, glagol *susresti se* može biti upotrijebljen i u značenju glagola *okupiti se* i *naći se*, gdje će osim značenja objedinjavanja profilirati i značenje socijalne interakcije (npr. *Susreli smo se / Okupili smo se / Našli smo se na godišnjoj konferenciji HDPL-a*). Treba još istaknuti da oba glagola mogu biti upotrijebljena i direktnoprijelazno (*Sreo / Susreo sam ga jučer na tržnici*), a takve su konstrukcije semantički ekvivalentne uzajamno medijalnim konstrukcijama *Sreli smo se / Susreli smo se jučer na*

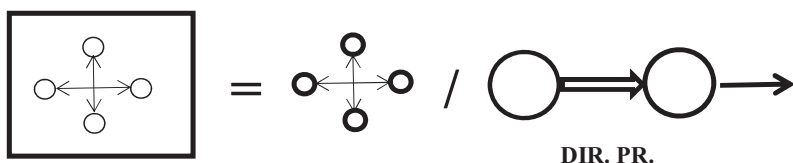
³³ Konstrukcija *Našli su jedni druge* ovjerena je u kontekstu međusobne potrage.

³⁴ Glagol *ujediti se* tako profilira samo objedinjavanje u cjelinu, dok recimo glagoli *okupiti se* i *naći se* osim toga temeljnog značenja najčešće profiliraju i socijalnu interakciju. Istaknimo da glagol *naći se* može imati još neka jednosudionička značenja tipa *naći se u problemima* i *naći se u nečemu* (pronaći nešto što nekoga zanima, što ga ispunjava, za što je nadaren), pri čemu je riječ o još višem stupnju gramatikalizacije ontološkom metaforizacijom (Lakoff i Johnson 1980) preko koncepta POSUDE odnosno metaforom OMEĐENOGA PROSTORA.

³⁵ To je moguće i s glagolom *vidjeti se*, ali ne i s glagolom *čuti se*, usp. *Vidjet ćemo se mi opet kad-tad!* / **Čut ćemo se mi opet kad-tad!* jer to značenje podrazumijeva fizički kontakt dviju osoba, što glagol *čuti se* ne implicira.

tržnici jer podrazumijevaju perceptivnu recipročnost radnje. U tom smislu riječ je o svojevrsnim semantički uzajamnim medijalno redundantnim značenjima.

3) Trećoj skupini pripadaju višesudionički medijalni glagoli koji imaju nerecipročne direktnoprijelazne parnjake u istom temeljnom značenju i kod kojih konstrukcija s duljom eksplicitnom recipročnom formom svojim temeljnim značenjem odgovara konstrukciji s kraćom formom (*grudati se, tući se, ljubiti se, grliti se*), pa time razlikovna semantička funkcija čestice *se* u odnosu na eksplicitne pandane nije profilirana (sl. 14). Ovoj bi skupini višesudioničkih glagola pripadali i indirektni uzajamno medijalni glagoli tipa *čestitati si* (*Čestitali su si / Čestitali su jedni drugima*), s tim što enklitički dativni oblik *si* nije čestica nego refleksivna zamjenica kao i puni oblik *sebi*.³⁶

Slika 14.

S obzirom na brojnost medijalnih glagola predložena podjela ni u kojem slučaju ne pretendira na konačnost jer uvijek je moguće da se pojavi neki glagol koji se ne uklapa u nju. Mislim međutim s druge strane da se u nju uklapa najveći broj glagola i da predloženi kriteriji mogu poslužiti kao temelj daljnjoj razradi medijalnih glagola u koju bi bile uključene i specifičnije semantičke odrednice.

³⁶ Indirektne medijalne konstrukcije moguće su, naravno, i kod jednosudioničkih scenarija, npr. *Kupio si je novi motor*. Takve konstrukcije i s obzirom na distribuciju medijalnoga i refleksivnoga oblika i s obzirom na temeljnu konceptualnosemantičku razliku između nižega i višega stupnja elaboracije događaja i razdvojenosti sudionika odgovaraju konstrukcijama s česticom *se*.

3. Zaključak

Osvrnimo se na kraju ukratko na najvažnije tvrdnje i postavke iznesene u ovoj raspravi.

(i) Hrvatski medijalni označivač *se* uvijek je čestica koja je dostigla krajnji stupanj gramatikalizacije od refleksivne zamjenice *sebe* i sastavni je dio morfološkoga i leksičkoga ustrojstva glagola, u prilog čemu su u 2.1. izneseni čvrsti semantičko-pragmatički i posljedično sintaktički argumenti. Gramatikalizacija zamjenice u česticu rezultat je opće gramatikalizacijske tendencije *desemantizacije* primarnoga oblika, popraćena i gubitkom fonološke, morfološke i sintaktičke neovisnosti. U tom smislu čestica *se* zadovoljava opće paradigmatske i sintagmatske dimenzije gramatikalizacije, a uzevši u obzir već spomenute semantičke, pragmatičke i sintaktičke argumente, najbolje ju je nazvati *medijalnom česticom* ili *medijalnom čestičnom klitikom* sa semantičko-pragmatičkom funkcijom detopikalizatora agentivno-tematskoga kontrasta, što na sintaktičkoj razini, s rijetkim iznimkama, rezultira *detranzitivizacijom* glagola.

(ii) Koncept *povratnosti* nije prikladan ni za definiciju emfatičke zamjenice *sebe*, a još manje za definiciju glagola jer vidovi značenja koje on aktivira ne postoje ni u jednom ni u drugom slučaju. Zbog toga treba zadržati internacionalni naziv *refleksivna zamjenica*, a za glagolske konstrukcije upotrebljavati naziv *medijalni glagoli*, odnosno govoriti o refleksivno-medijalnom kontrastu, koji se ostvaruje suprotstavljanjem konstrukcija s punim zamjeničkim oblikom *sebe* i čestičnim *se*.

(iii) Razlika između refleksivnoga i medijalnoga značenja počiva na shematičnom konceptu relativne elaboracije događaja. Medijalno značenje kodirano česticom *se* obilježeno je *niskim stupnjem elaboracije događaja* kao posljedice *niskoga stupnja konceptualne razdvojenosti sudionika*, što rezultira kondenzacijom (redukcijom) događajne strukture odnosno profiliranjem „jedinственoga ega“ s holističkim značenjem simultanoga događaja. S druge strane refleksivno značenje kodirano zamjenicom *sebe* obilježava *viši stupanj elaboracije događaja* kao posljedice *višega stupnja konceptualne razdvojenosti sudionika*, što pak rezultira disperzijom događajne strukture i profiliranjem „razdvojenoga ega“ s analitičkim značenjem sekvencijskoga događaja.

(iv) Medijalne smo glagole na shematičnijoj razini najprije podijelili na *jednosudioničke i višesudioničke (uzajamno medijalne ili recipročne)*, a i jedni i drugi detaljnije su podijeljeni na temelju statusa i funkcije medijalne čestice *se* kao središnjega konstrukcijskog elementa i indikatora medijalnosti. Zbog toga su stupanj njezine vezanosti odnosno obveznosti uz glagol s jedne strane i različito značenje koje pojedini glagol ima s njom i bez nje postavljeni kao temeljni i najrelevantniji kriteriji klasifikacije medijalnih glagola jer se na temelju njih uspostavlja razlika prema drugim jedinicama hrvatskoga glagolskog sustava. Riječ je dakle o relacijskom kriteriju prema uspostavi odnosa s prijelaznim refleksivnim, dvosudioničkim prijelaznim i jednosudioničkim neprijelaznim konstrukcijama na temelju shematičnoga medijalnoga značenja *niskoga stupnja elaboracije događajne strukture* kao posljedice introvertizacije značenja. S obzirom na to prototipniji su oni glagoli koji s medijalnom česticom *se* formiraju jedinstvenu morfosintaktičku konstrukciju i zasebno značenje ili pak oni koji se svojim medijalnim značenjem više razlikuju od svojih nemedijalnih pandana.

Literatura

- BABIĆ, STJEPAN I DR. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Globus. Zagreb.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1995. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- BELAJ, BRANIMIR. 2001. Prototipno-kontekstualna analiza povratnih glagola u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika* 51/52. 1–11.
- BELAJ, BRANIMIR. 2022. Metafora, metonimija i hrvatske subordinirane strukture. *Sarajevski filološki susreti 6: zbornik radova (knjiga 1)*. Ur. Drkić, Munir; Bulić, Halid. Bosansko filološko društvo. Sarajevo. 9–59.
- BELAJ, BRANIMIR. 2023. *Kognitivna lingvistika i hrvatski jezik*. Filozofski fakultet. Osijek.
- BELAJ, BRANIMIR. 2024. Croatian middle *se*-constructions. *The verbal kaleidoscope: perspectives on the syntax and semantics of verbs*. Ur. Batinić Angster, Mia; Angster, Marco. Sveučilište u Zadru – Morepress. Zadar. 93–132.
- BROWNE, WAYLES. 1974. On the problem of enclitic placement in Serbo-Croatian. *Slavic Transformational Syntax*. Ur. Brecht, Richard D.; Chvany, Catherine V. Michigan Slavic Materials. Ann Arbor, MI. 36–52.
- CALUDE, ANDREEA S. 2017. Testing the boundaries of the middle voice: Observations from English and Romanian. *Cognitive Linguistics* 28(4). 599–629.
- EVERAERT, MARTIN. 1986. *The Syntax of reflexivization*. Foris Publications. Dordrecht.
- FOLEY, WILLIAM A.; VAN VALIN, ROBERT D. JR. 1984. *Functional syntax and universal grammar*. Cambridge University Press. Cambridge.
- GENIUŠIENĖ, EMMA. 1987. *The typology of reflexives*. Mouton de Gruyter. Berlin – New York – Amsterdam.
- GRIMSHAW, JANE. 1982. On the lexical representation of Romance reflexive clitics. *The mental representation of grammatical relations*. Ur. Bresnan, Joan. MIT Press. Cambridge, MA. 87–148.
- HAIMAN, JOHN. 1983. Iconic and economic motivation. *Language* 59(4). 781–819.
- HASPELMATH, MARTIN. 1993. More on the typology of inchoative/causative verb alternations. *Causatives and Transitivity*. Ur. Comrie, Bernard; Polinsky, Maria. John Benjamins. Amsterdam. 87–120.
- HASPELMATH, MARTIN. 2008. A frequentist explanation of some universals of reflexive marking. *Linguistics Discovery* 6(1). 40–63.
- HEINE, BERND; REH, MECHTHILD. 1984. *Grammaticalization and reanalysis in African languages*. Helmut Buske. Hamburg.

- HOPPER, PAUL J.; THOMPSON, SANDRA A. 1980. Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56(2). 251–299.
- HOPPER, PAUL J.; TRAUOGOTT, ELISABETH C. 2003. *Grammaticalization*. Cambridge University Press. Cambridge.
- HRDLIČKA, MIROSLAV. 2022. *Kategorija povratnosti u hrvatskom i poljskom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- HUANG, YAN. 2000. *Anaphora. A Cross-Linguistic Study*. Oxford UNIVERSITY PRESS. OXFORD.
- IVIĆ, MILKA. 1962. Jedan problem slovenske sintagmatike osvetljen transformacionom metodom. *Južnoslovenski filolog* 25. 137–151.
- IVIĆ, MILKA. 1967. Types of direct object in Serbocroatian. *To Honor Roman Jakobson. Essays on the Occasion of his Seventieth Birthday (vol. 2)*. Mouton. Hague – Paris. 989–994.
- KEMMER, SUZANNE. 1993. *The Middle Voice*. John Benjamins. Amsterdam.
- KEMMER, SUZANNE. 1994. Middle voice, transitivity and events. *Voice: Form and Function*. Ur. Fox, Barbara A.; Hopper, Paul J. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia. 179–230.
- KLAIMAN, MIRIAM. 1991. *Grammatical voice*. Cambridge University Press. Cambridge.
- KÖNIG, EKKEHARD. 2001. Intensifiers and reflexives. *Sprachtypologie und sprachliche Universalien: ein internationales Handbuch/Language typology and language universals: an international handbook*. Ur. Haspelmath, Martin. Mouton de Gruyter. Berlin – New York. 747–760.
- KÖNIG, EKKEHARD; SIEMUND, PETER. 2000. Intensifiers and reflexives: a typological perspective. *Reflexives: Forms and functions*. Ur. Frayzingier, Zigmunt; Walker, Traci. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia. 41–74.
- LAKOFF, GEORGE; JOHNSON, MARK. 1980. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago. Chicago – London.
- LANGACKER, RONALD W. 1976. *Non-distinct arguments in Uto-aztecan*. University of California Press. Berkeley – Los Angeles.
- LANGACKER, RONALD W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Descriptive Application*. Stanford University Press. Stanford, CA.
- LANGACKER, RONALD W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 2: Descriptive Application*. Stanford University Press. Stanford, CA.
- LANGACKER, RONALD W. 1993. Reference-point constructions. *Cognitive Linguistics* 4/1. 1–38.
- LANGACKER, RONALD W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford University Press. Oxford.

- LANGACKER, RONALD W. 2009. Metonymic grammar. *Metonymy and Metaphor in Grammar (Human Cognitive Processing 25)*. Ur. Panther, Klaus-Uwe; Thornburg, Linda L.; Barcelona, Antonio. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia. 45–71.
- LANGACKER, RONALD W.; MUNRO, PAMELA. 1975. Passives and their meaning. *Language* 51(4). 789–830.
- LEHMANN, CHRISTIAN. 1995. *Thoughts on Grammaticalization*. Lincom. Munich – Newcastle.
- LICHTENBERK, FRANTISEK. 1985. Multiple uses of reciprocal constructions. *Australian journal of linguistics* 5. 19–41.
- LICHTENBERK, FRANTISEK. 1991. Reciprocals and depatientives in To'aba'ita. *Currents in Pacific linguistics: Papers on Austronesian languages and ethnolinguistics in honor of George W. Grace*. Ur. Blust, Robert. Australian National University. Canberra. 171–183.
- MALDONADO, RICARDO. 1992. *Middle voice: The case of Spanish se*. University of California. San Diego, CA.
- MALDONADO, RICARDO. 1999. *A media voz: problemas conceptuales del clítico SE en español*. Instituto de Investigaciones Filológicas. México.
- MALDONADO, RICARDO. 2000. Spanish reflexives. *Reflexives: Forms and functions*. Ur. Frayzingier, Zigmunt; Walker, Traci. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia. 153–185.
- MALDONADO, RICARDO. 2008. Spanish middle Syntax: A usage based proposal for grammar teaching. *Cognitive approaches to pedagogical grammar*. Ur. de Knop, Sabine; de Rycker, Teun. Mouton de Gruyter. Berlin. 155–196.
- MALDONADO, RICARDO. 2009. Middle as a basic voice system. *Studies in role and reference grammar*. Ur. Guerrero, Lilian; Ibanez, Sergio; Belloro, Valeria. Instituto de Investigaciones Filológicas. México. 69–112.
- MANNEY, LINDA. 2001. *Middle voice in Modern Greek: Meaning and function of a morphosyntactic category*. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia.
- MARELJ, MARIJANA. 2004. *Middles and Argument Structure across Languages*. LOT Publications. Utrecht.
- MATASOVIĆ, RANKO. 2012. Las construcciones reflexivas del croata desde una perspectiva histórica. *La Gramática del Papel y la Referencia. Introducción, avances y aplicaciones*. Ur. Marial, Ricardo; Guerrero, Lilián; Gonzáles Vergara, Carlos. AKAL. Madrid. 271–286.
- MOSKOVLJEVIĆ, JASMINA. 1997. Leksička detranzitivizacija i analiza pravih povratnih glagola u srpskom jeziku. *Južnoslovenski filolog* 53. 107–114.
- OLIVA, KAREL. 2001. Reflexe reflexivity reflexiv: A reflexion on a reflexivity of reflexives. *Slovo a slovesnost* 62(3). 200–207.

- ORAIĆ RABUŠIĆ, IVANA. 2018. *Struktura povratnih glagola i konstrukcije sa se u hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- PANTHER, KLAUS-UWE; THORNBURG, LINDA. (UR.). 2003. *Metonymy and pragmatic inferencing*. John Benjamins. Amsterdam.
- PAVEŠIĆ, SLAVKO, VINCE, ZLATKO. 1971. Gramatika. *Jezični savjetnik s gramatikom*. Ur. Pavešić, Slavko. Matica hrvatska. Zagreb. 329–446.
- POLANČEC, JURICA. 2018. Povratni medij: O strukturi kategorije i njezinu dijakronijskom razvoju. *Poglavlja iz romanske filologije: u čast akademiku Augustu Kovačecu o njegovu 80. rođendanu*. Ur. Lanović, Nina i dr. FF press. Zagreb. 543–559.
- RAGUŽ, DRAGUTIN. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.
- REULAND, ERIC J. 1998. The fine structure of grammar: anaphoric relations. *Reflexives: Forms and Functions*. Ur. Frajzyngier, Zigmunt. John Benjamins. Amsterdam. 1–40.
- ROSEN, CAROL G. 1989. *The relational structure of reflexive clauses: Evidence from Italian*. Garland. New York, NY.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- SMITH, MARK. 2004. Light and heavy reflexives. *Linguistics* 42(3). 573–615.
- TALMY, LEONARD. 2000. *Toward a Cognitive Semantics, Volume I*. MIT Press. Cambridge, MA.
- TIMBERLAKE, ALAN. 1975. Hierarchies of the genitive of negation. *Slavic and East European Journal* 19(2). 123–138.
- TIMBERLAKE, ALAN. 1977. Reanalysis and actualization in syntactic change. *Subject and topic*. Ur. Li, Charles. Academic Press. New York, NY. 141–177.
- TRAUGOTT, ELISABETH C.; KÖNIG, EKKEHARD. 1991. The semantics-pragmatics of grammaticalization revisited. *Approaches to grammaticalization, vol. 1*. Ur. Traugott, Elisabeth C.; Heine, Bernd. John Benjamins. Amsterdam. 189–218.
- TRAUGOTT, ELISABETH C.; DASHER, RICHARD B. 2001. *Regularity in semantic change*. Cambridge University Press. Cambridge.
- VAN VALIN, ROBERT D. JR.; LAPOLLA, RANDY J. 1997. *Syntax, structure, meaning and function*. Cambridge University Press. Cambridge.
- VAN VALIN, ROBERT D. JR. 2001. *An introduction to syntax*. Cambridge University Press. Cambridge.
- VAN VALIN, ROBERT D. JR. 2005. *Exploring the syntax-semantics interface*. Cambridge University Press. Cambridge.
- ZEC, DRAGA. 1985. Objects in Serbo-Croatian. *Proceedings of the Eleventh Annual Meeting of the Berkley Linguistics Society*. Ur. Niepokuj, Mary i dr. University of California. Berkeley, CA. 358–371.

Are reflexive verbs really reflexive?

Applying the theoretical-methodological apparatus of Cognitive Grammar (Langacker 1987, 1991, 2008) and some theoretical approaches to grammaticalization (Heine and Reh 1984, Traugott and König 1991, Lehmann 1995, Traugott and Dasher 2001, Hopper and Traugott 2003), the paper calls into question one of the most deeply rooted notions in the Croatian grammatical tradition, viz. the so-called *povratni glagoli* (*reflexive verbs*). Since this notion is not backed by any synchronic semantic, pragmatic and syntactic arguments, we propose that it be replaced with that of *medijalni glagoli* (*middle verbs*). Assuming the semantic parameter of the *relative elaboration of events* (Kemmer 1993, 1994 and for the Croatian language Belaj 2023: 63–90, 2024), we contrast, on the one hand, the middle schematic meaning, which is marked by a *low degree of event structure elaboration* and a *low degree of participant distinguishability* and includes the particle *se* as a general middle marker, with the transitive meaning of the pronoun *sebe* as a reflexive marker, on the other. The latter has opposite values on the parameter of the relative elaboration of events, i.e. a high degree of event elaboration and a high degree of participant distinguishability. Accordingly, we question the validity of the term *povratna zamjenica / povratne konstrukcije* (*reflexive pronoun / reflexive constructions*) even when it appears in the heavy form *sebe*, and argue that this term is semantically untenable for the aforementioned constructions. Finally, we propose that middle verbs should be classified ranging from more prototypical to more peripheral elaborations of the mentioned schematic meaning, and we submit their new classification.

Ključne riječi: povratni glagoli, medijalni glagoli, refleksivna zamjenica, relativna elaboracija događaja, prijelaznost, neprijelaznost

Keywords: reflexive verbs, middle verbs, reflexive pronoun, relative elaboration of events, transitivity, intransitivity

